

ТВЪРДИНИ В ПРОВАДИЙСКО

Менча Жечева Великова

Топографските имена на твърдините в Провадийско крият ценни сведения не само за историята на този край, а и за богатството, и древността на нашия език.¹

На И от с. Арковна на високо, полугористо място има следи от римска крепост. Последната за първи път спомената от Прокопий (ПРОСОПОС), крепост Deaedibie eias) “За строежите” – Argonas)Argunas, крепост”, (трак. име)².

На З от селото има антична и средновековна крепост, наричана ИСТИНЛИКА.

К. Иречек³ отбелязва СТЕНОН като “една – проходна крепост, която не може да се определи”, на З, а Д. Златарски⁴ (Уредник на музея в Дългопол) счита, че СТЕНОН – приема И като ИСТАНБОЛ и пр. с -лък, турска наставка за място.

Като изгонил татарите от царството, Ивайло се насочил към другия, по-опасен враг на българите – ромеите. В последния поход против Ивайло Мануил Фил бележи завзетите от Михаил Глава Тарханиот крепост Петрич (Петрион), Проват (Провадия), Емине (Емонос), Козяк, Кариа, после СТЕНОН.

В. Златарски отбелязва до с. Комарево стара крепост, наречена ГОЛОЕ, превзета от Михаил Гава – според М. Фил (Златарски В. История на българската държава, III, 1940, 562).⁵

И сега в говора на сегашното население се срещат имена на старата крепост – ГОЛОЕ като м. ГОЛИВА ТЕПЕСИ.⁶

На З от Ново село (дн. гр. Дългопол) и Кара борун (дн. с. Черни връх) К. Иречек отбелязва две крепости – едната от лявата страна на р. Камчия – Арковна баир, другата от дясната – Манастира. (Иречек К. Пътувания в България С. Наука и изкуство, 1974, С. 927).⁷

Двете крепости познати в говора на местното население като топоними с отдавнашен произход.

При проучването на Дългополския музей н.д.к. Димитър Златарски по-после идентифицира СТЕНОС (СТЕНОН) – (връх и крепост) с ИСТЕНЛИКА, което е най-приемливо.

На Ю 1 км от с. Аспарухово (Ченге) има останки от средновековна крепост, която М. Фил споменава (XIII век) с името Овчага (Gvtjauna) от старобългарското ГРАДЪ – “крепост” .

Провадия г Карнобат (Иречек К. П. Спц, 257 Пътувания по Б-я, 814.⁸

От най-възрастните жители на с. Комарево чух рядко срещаното име на местност – “КОЗЯК”. Може би става дума за крепостта “КОЗЯК”, превзета от Михаил Глава (Златарски, В., История на българската държава, III, С. 1940, 560)561)⁹.

Братя Шкорпил сочат Комарево като селище от по-нов произход в ъгъла между Фете кьой (Храброво) и р. Ана дере) Михайлов, Д. В-к “Нар. дело”, 144, 1969 (Храброво).¹⁰

През 1967 г. по брега на р. Ана дере в м. Бента край с. Комарево от група механизатори са намерени 29 венециански дукати (ИНМВ V, 69, 222).¹¹

Пак в похода срещу Ивайло (1278 г.) византийският пълководец Михаил Глава сочи Венчан като крепост. На СЗ до селото се издига висока, масивна скала – “Калето”, която е заоблена, а в ниското заоблена околоръст с ниска гора, прилична на венец, около скалата.

Ара Маргос пише за старото име “ДЖИЗДАР” (Джиздар кьой) като “село на комендант на крепост” (Маргос, А., Ив. Георгиев, В-к “Нар. дело”, бр. 126, – Добриня).¹²

На И от с. Китен и на С от гр. Дългопол в м. Тъпаните са намирани фрагменти от керамика, която Д. Златарски (Уредник на Историческия музей в гр. Дългопол) определя от каменната епоха. В посочената местност има останки и следи от Дебел зид, характерен за римско-византийските крепости. По сведение на Мануил Фил до с. Комарево е отбелязана стара крепост наречена “Голое”. Може би в говора на комаревци се е съхранило местното

топонимично название ГОЛОВА, или ГОЛИВА ТЕПЕСИ, което вероятно е ГОЛИВ ВРЪХ, като към непромененото славянско ГОЛИВА са прибавени връх или тепе.

Наред със следите от старо селище, които са намерени на И от с. Комарево, на Ю и на С от селото са открити крепости (една от тях е в м. “Кауците”).

Остатъци от подобни крепости има в скалистото плато над с. Петров дол, на ЮЗ от с. Поляците в м. “Топ баир”, “Калето” и др.

По намерените керамични отломки, бронзови монети и други признаци може да се предполага, че в този район някога е кипял бурен живот.

Братя Шкорпил съобщават за староморски крепости “ПЕТРИЧ КАЛЕ” и “АКВЕРАН” край Синдел (Шкорпил, Х. и К., Находка от сребърни тасове до гара Синдел – В: Варненско археологическо дружество № 5, 1912, с. 24/25)¹³

Последните са запазени в говора на възрастните жители като местни имена.

На З от с. Снежина се намира м. “Кръстевица” със следи от стара крепост. Археологическите разкопки разкриват, че преди векове около извора “БАШ ПУНАР” (= БАШ БУНАР) край селото имало тракийско селище (Цит. ОВ, 190, 67 г.)¹⁴.

Старите селища били две – в м. “Андако” и в м. “Крестеви”. Още през 1573 г. в данъчен регистър се среща името Крестово, което вероятно е турски изговор на Кръстево. (Според непубликуван ръкопис на Янко Иванов и Георги Димитров за историята на с. Снежина).¹⁵

Наличието на 11–12 могили от И и 2 от С, откритата тракийска керамика отнасят началото на човешки живот към времето на древните траки. В землището на селото – З в м. “Хамбарлъка” съществува стара крепост, съществувала пред Второто българско царство, която вероятно е строена през късната античност. В самата крепост има издълбани ями (хамбари) на брой 56. вероятно това е крепостта “Кръстевица”, която османският хронист Нешри споменава в своя списък на крепостите, принадлежали на цар Иван Шишман през 1388 г.

Село Църквица вероятно се отъждествява с местността “Клиседжика” на Ю от с. Бозвелийско (Цит. В-к Полет, бр. 30 год. III, 22. VII, 1968 г.).

На З от с. Славейково е “Дамнала Хисар” (= Хисаря), която Д. Михайлов отбелязва като крепост, вероятно строена от император Юстиниан (524–565), укрепена по-сетне от Омуртаг и Симеон, за да пазят източните проходи към столиците Плиска и Преслав (Цит. Михайлов, Д., Окр. в-к “Народно дело” 6916 и ОДА, 624 к. оп. № 1 арх. ед. 3–6 №1).¹⁷

Част от посочените твърдини и запазени имена на местности в Провадийско са доказателство както за икономическата, политическата, така и за културната мощ на древна България.

БЕЛЕЖКИ

1. Жечева, М. – Старовремски твърдини в Провадийско, В-к “Народно дело”, бр. 39 (10 695), 11.III. 1940, 562.
2. Прокопий (Procopius) крепост Dea difileias (“За строежите”) Argones (Αἰσινῶς “крепост” – трак. име).
3. Иречек, К. – П Сп, 1898, 226.
4. Златарски, В. – История на българската държава, III, 1940, стр. 562
5. Златарски, В. – История на българската държава, III, С, 1940, 560)561.
6. Златарски, В. – История на българската държава, III, 1940, 562.
7. Иречек, К. – Пътувания по Б-я, С. Наука и изкуство, 1974, с. 927.
8. Иречек, П Сп
9. Златарски, В. – История на българската държава, III, С, 1940, 560/561.
10. Михайлов, Д. – В-к “Нар. дело” 144, 1969 г. – Храброво
11. ИНМВ, V, 69, 222
12. Маргос, А., Ив. Георгиев – В-к “Нар. дело”, бр. 126, 1973 – Добриня.
13. Шкорпил, Х. – Находка от сребърни тасове до гара Синдел – В: Варн. археологическо дружество 5, 1912, с. 24–25.

14. Цит. СВ 190, 67.
15. Василев, Я. и Георги Димитров – Ръкопис за историята на с. Снежина.
16. Цит. в-к “Полет”, бр. 30, год. III, 22. VII. 1968 г.
17. Михайлов, Д. – Окр. в-к “Нар. дело”, 6916 и ОДА, 624 к. ап. № 1 арх. ед. 3–2 № 1.